

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2012/06/tarnoczai-geza-az-idosebb-johann-strauss-1833-evi-pesti-fellepeseirol-03-01-13/>

Tarnóczai Géza

Az idősebb Johann Strauss 1833. évi pesti fellépéseiről

Az idősebb Johann Strauss 1804. március 14-én látta meg a napvilágot (pontosan 10 esztendővel Bem tábornok születését követően) Bécs egyik külkerületében, Leopoldstadtban (Lipótváros), a „Szent Flóriánhoz” címzett vendéglő épületében. Apja, Franz Strauss egy évvel korábban vette bérbe az aprócska kocsmát és lakást a Flossgasse 7. szám alatt. A kis Johann már gyermekkorában rabul ejtette a zene, hiszen a kocsmában a nem éppen a magas társaságból származó vendégek szórakoztatása kedvéért sokszor szólt a muzsika. Miután apja öngyilkos lett (a Dunába ölte magát, állítólag adósságai miatt), anyja Golder vendéglős felesége lett, így a közeg nem sokat változott. A kis Johann hegedűt kapott ajándékba, melytől elválaszthatatlan lett: a kocsmában megforduló muzsikusoktól megtanulta a népi táncokat, ländlereket, langaust, amelyek a keringő közvetlen elődeinek tekinthetők. A szülők azonban tisztos, polgári szakmát szántak a fiúnak, aki így Lichtscheidl könyvkötő mellé került inasnak. A legenda szerint Johann annyira minden a zene felé vonzotta, hogy megszökött mesterétől, bár ez azóta sem nyert bizonyítást. A bécsi könyvkötők céhkönyve szerint „*Lichtscheidl mester uram a tanoncszerződés értelmében fölszabadította és szárnyára bocsátotta Johann Strauss nevű inasát*”, 1822. január 13-án.¹

Johann Strauss (forrás: Bécsi Egyetem Könyvtára)

Ami tény, hogy Johann az inasévek alatt sem hanyagolta a gyakorlást, annak letelte után pedig határozottan a zene felé fordult. Kezdetben Michael Pamer vonószenekearában játszott brácsásként, majd a nála három évvel idősebb Josef Lanner hegedűshöz csatlakozott, akinek triója így kvartetté bővült. Lanner és Strauss elválaszthatatlan jó barátok lettek, egy ideig együtt is laktak, és kezdeti szegénységüket jól mutatja, hogy egyetlen szalonképes ingüket felváltva viselték.² A sikeres kvartett rövidesen zenekarrá bővült, és elsősorban Lanner nagy tetszést kiváltó keringőkezdeményeit játszotta. Miközben a népszerű új forma kialakulóban volt, a közönség növekvő igényének kielégítése kedvéért Lanner két részre osztotta zenekarát, s az egyik élére Strausst állította. Az immár primhegedűsként és karmesterként is helyt álló Strauss egyre népszerűbbé vált, ráadásul zeneszerzői táalentuma is kezdett kibontakozni. Mindez törvényszerűen ahhoz vezetett, hogy 1825-ben (házasságkötése évében) Johann kivált Lanner zenekarából, és önálló utakra lépett. Kettejük rivalizálása fellendítette Bécs zenei életét, a keringő is általuk teljesebben ki és indult hódító útjára.

Strauss és Lanner külsejükben és habitusukban is nagyon eltértek egymástól. A szőke, álmodozóbb és szelídebb Lanner az érzelmekre hatott, a koromfekete, határozottabb és energikusabb Strauss az érzékekre is. Mindkettejüknek egyre több híve akadt,

Tarnóczai Géza: Az idősebb Johann Strauss 1833. évi pesti fellépéséről

szegénységük már a múlté volt. Strauss egyre nagyobb létszámú zenekart irányított, és 1829-ben Bécs legismertebb szórakozóhelyének, a „Sperl”-nek („Zum Sperrlbauer”) lett a zeneigazgatója. Szerzőként első nagy sikerét a Kettenbrücken-Walzer jelentette, melyet 1828-ban mutattak be. Népszerűsége egyre nőtt, és hogy képes volt elvarázsolni hallgatóságát, azt jól mutatja Richard Wagner visszaemlékezése, aki 1832-ben volt tanúja Strauss egyik fellépésének: *„Feledhetetlen számomra, hogy a csodálatos Johann Strauss milyen, az önkívület határán járó lelkesedéssel játszott el minden darabot. A bécsi nép zenei szellemiségének ez a démona minden új keringő kezdetekor megrázkódott, mint valami Püthia, háromlábú székén, és az inkább a muzsikától, mint az elfogyasztott italoktól megmámorosodott, a gyönyörtől valósággal kurjongató hallgatóság tetszése a mágikus vezérhegedűs lelkesedését számomra majdhogynem félelmetes magasságokba röpítette.”*³ Strauss a ritmus mestere volt, amint azt több korabeli művész megállapította (például Berlioz), és a külsőségeknek is nagy szerepet tulajdonított.

1. kép: Lanner és Strauss szobra Badenben (fotó: Tarnóczai Géza)

A bécsi sikerek hatására Strauss rengeteg meghívást kapott szülővárosán kívül is, és az ajánlatok közül elsőként a legelőnyösebbnek tűnő pestit fogadta el 1833 őszén. Fischer Péter, a pesti Vigadó bérlője hívta Magyarországra vendégszerezni. A pesti Vigadó (Redout) Pollack Mihály tervei alapján, klasszicista stílusban készült, 1833. január 13-án nyitották meg, s az első neves külföldi vendégművész éppen Johann Strauss volt 1833 novemberében. (Az impozáns épületet a szabadságharc idején, 1849. májusában Hentzi osztrák tábornok szétlövete.)

A korszak népszerű irodalmi és művészeti lapja, a Honművész a következő szavakkal harangozta be Strauss első fellépését 1833. évi november 3-ai, vasárnapi

Tarnóczai Géza: Az idősebb Johann Strauss 1833. évi pesti fellépéseiről

számában: „Strauss János a' bécsieknek ama híres táncznótájik hangszerzőjük, ki Honművészünk 8-ik számában ígért lejövetelét mult tavaszkor bizonyos akadályok végett nem teljesítheté, majd 40 személyből álló hangász-társaival Pestre váratik, hol a' városi tánczteremben Nov. 7-én adandó bál alatt hallatni fogja gyönyörű muzsikáját. Hírlelik, hogy a' bemenetel dijja két ezüst forint lesz. Ennyit fizettünk Bécsben is, midőn az utánozhatatlan Paganini négy év előtt a' cs. Redoute szálában felséges concertjeivel bájolá el a' pénzes bécsieket.”⁴ A bál iránt lázas érdeklődés mutatkozott, és Strauss első pesti fellépésén több mint 1500-an voltak jelen. Az impozáns épületben 2600 gyertya ontotta a fényt, melyet 1600 tükör vert vissza.⁵

**A pesti Redout (Vigadó) épülete a reformkorban
(Forrás: Budapesti Történeti Múzeum - Fővárosi Képtár)**

A fogadtatásról és az első fellépésről eképp számolt be 1833. november 10-én a Honművész: „Strauss Pesten, 's tánczinnep a' városi teremben. Fischer Péter ur a' városi új tánczteremek kibérlője, mi után Nov. 5-én dél utáni két órakor Strauss János urat, kiről már multkor emlékeztünk, üveges hintóban, 31 (tehát nem 40) társait pedig öt társaságos kocsiban (mindenik kocsiba négy ló levén fogva) nagy ostor-durránások közt Pestre bevezette volna, Nov. 7-én a' városi tánczteremben nagy álarczos tánczinnepet (mint ő nevezé hirdetményében „Ballfest”) adott, mely 8 ½ órakor kezdődött. Az nap délig a' bemeneti bilétet 1 ft. 20 xron, azután estig 1 ft. 30 xron ezüstben lehetett váltani (tehát mint mult farsangon) 's más fél ezer embernél több gyült öszve a' híres Strauss hallhatása végett. Ezen (muzsikálása közben) egész testét örökké mozgó művész legelőszer is a' Rákóczy marsával kedveskedett; ezt követték „legszebb napom Badenban – vigság a' czélom (keringők) – cotillon és galoppe – álom üző – válogatott régi keringőjei – pihenési óra alatt

Tarnóczai Géza: Az idősebb Johann Strauss 1833. évi pesti fellépéseiről

ama híres egyveleg (Potpourri: „ein Strauss von Strauss”) egy bokréta Strausztól – Rákóczy marsa ismételve – azután: Alexandra keringők – Robert-cotillon – galoppe – farsangi ajándék (keringők). – Valamint első felléptekor, ugy azután is játéka közben számtalan éljen kiáltásokkal tisztelé Strauss urat a’ közönség, kivált a’ Rákóczy mars és ama magyar nótákból szerkeztetett galoppok alatt, melyeket többnyire Pannónia és Hunnia czimvel kijött magyar nóták gyűjteményéből szedett ki. – Vasárnap Nov. 10-én még egy bál adatik, ’s Strauss úr utoljára fog játszani. – Az orchestra most nem a’ szokott karban, hanem különös csinos álláson, az erkélyre vezető ajtó előtt játszott; mivel tapasztalták, hogy ama magos karzatról a’ muzsika nem igen jól hallatszik-le.”⁶ Strauss mozgékonyására nem csak a Honművész hívta fel a figyelmet, hanem ugyanerre utalt a Társalkodó című lap Democritusi csepp rovatának kedves története is: „A’ pesti redoutba – midőn a’ híres bécsi Strausz musikált – F... világtalan, jeles orgonista is bévezetteté magát, hogy a’ nagyhírű hangászt hallhassa; – megpillantván ezt egy elméncz a’ bálvendégek közt: „E’ világtalan művésznek – ugymond – igazság szerint a’ bémenetnek csak fele árát kellett volna lefizetnie; mert ezen fiatal Strauszt – ezt a’ szemét, száját, szemöldököt, karját ’s mind két lábát szüntelen mozgó kedves perpetuum mobilét – csak ugyan félig látni, félig pedig hallani kell.”⁷ Adolf Bäuerle bécsi színházi lapja, a Wiener Theaterzeitung e szavakkal tudósított Strauss pesti sikeréről: „Alig jelent meg a vigadó Amazontermében [...] midőn minden sarokból a tapsnak óriási, rohanó hegyifolyama viharzott elő. Strauss úrnak rendkívüli várakozással kellett megvívnia és az első vonóhúzással győzedelmeskedett.”⁸ A dícsérő jelzők tekintetében a pesti újságírás különösen kitett magáét: „Amikor a Walzer Mozartja, a cotillon Beethovenje, a galopp Paganinije, az egyvelegek Rossinije a pódiumra lépett, minden oldalról és a terem minden zugából tetszészvihar harsant fel.”⁹ „A pesti Redout nagytermében november 7-én rendezett hatalmas táncünnepély [...] rendkívül jó fogadtatásban részesült és a legragyogóbb esemény lett. A fölöttébb rátermett komponistát ujjongva üdvözölték, és teljesítményét olyan tapsviharral jutalmazták, hogy visszhangzott tőle a csarnok.”¹⁰

Strauss zenekarával november 10-én és 11-én ismét fellépett a Vigadóban, és az első szerepléshez hasonló sikert aratott. Minderről részletesen beszámol a Honművész november 14-ei, csütörtöki számában: „A’ városi táncsteremben Nov. 10-én 8 órakor kezdődött vásári 2-dik álarczos bálunk, mely alatt ismét Strauss játszott bandájával. Előadott darabjai szinte a’ multtak, kivevén, hogy a’ pihenési óra alatt más újabb egyvelegét (a’ hangászi szóváltság” ’s a’ multkor nem játszott ezerteringette [Tausendappertment walzer, opus 61.] című keringőjét hallottuk. Az előbbi darabban ismét sok tréfák fordultak elő; egyik hangász csudálatos magosságú falsetben éneklé a’ sevillai borbélyból Rosina cavatináját, mellynek allegróját ismételnie kellett; sőt egyszer rövid kettős dalt is énekelt mellette ülő társával. Ezen kívül még a’ kézi orgonácska (Werkel) se hibázott, valamint az egészet berekesztő görög tűz mint multkor. Tapsolás ismét számtalan volt. Néző mintegy 1700; minden féle rendű ’s öltözet, valamint a’ redoute-ban szokás, még a’ görög haczukások se hibáztak. Mind az első mind ezen bál alatt a’ gyülekezetnek legalább harmad része szüntelen a’ hangászkar előtt állott, és Strauss urat csudálta.”¹¹ A Wiener Theaterzeitung is utalt cikkében a jelenlévő társaság sokszínűségére, ami társadalmi helyzet, nemzetiség és öltözet szempontjából is megmutatkozott: „... Itt egy elegánsan kendőzött hölgy, szorosan mellette egy szénásparaszt a bundájában, amott egy laza csipkeöltöny és nem messze tőle prém és kabát, urak cipőben, emberek bagaria csizmában, csehek, morvák, lengyelek, sziléziaiak és törökök a nemes magyarok között. A tetszésnyilvánítás viharhoz hasonló.”¹² Az utolsó, november 11-i koncert is nagy lelkesedést váltott ki a közönségből, amely zsúfolásig megtöltötte az épületet: „Más nap a táncz teremben Reunio (isméti gyülekezet) adatott, mely 8 órától 12-ig tartott. Az alatt míg a’ vendégek az evő szobákban vacsoráltak, Str. ur

Tarnóczai Géza: Az idősebb Johann Strauss 1833. évi pesti fellépéseiről

különbéle keringőket, az előbbi potpourrikat, operákból szedett 's más hangdarabokat játszott kedvező sikerrel. Nézője 's hallgatója volt mintegy 2500. Bemenetel dija 40 ezüst xr. Délutáni 4 óráig 30 xr-ért lehetett bebocsátó czédulát váltani. A' hallgatók ugy elfogták a' nagyobb tánczteremet, hogy menni és mozogni mesterség volt. Némelly keringőkre a' hevesebb tánczkedvelők forgottak is a' kisebb teremben. Számtalan zajos tapsok, és a' valódi muzsikai karzatról, hol hasonlóan nézők voltak, leszórt német versezet bizonyítá, mennyire elbájlá Strauss ur a' vidám Budapestieket.”¹³

Az idősebb Johann Strauss csillaga Bécs belvárosában (fotó: Tarnóczai Géza)

November 14-én Johann Strauss és zenekara hazautazott, de pesti látogatásának élménye ihlette új keringőjét, amelyet 1833. november 27-én mutatott be a Sperlben. „Emlék Pestre” (Erinnerung an Pesth walzer, opus 66.) című művét a „nemes magyar nemzetnek” ajánlotta. Amikor felhangzott a bevezetés, a jelenlévő magyarok hangos „Éljen Strauss” kiáltásokban törtek ki, ami miatt percekig alig lehetett hallani a zenét.¹⁴ Az Allgemeine Musikalische Zeitung is beszámolt a keringő és Strauss hódító útjáról, amely az osztrák határon túli fellépésekkel valóban kezdetét vette: „A keringő, büszkén állíthatjuk, a diadalmas bécsi keringő Pamer úr egy és más szerzeményével indult el diadalmas útján, ezt az utat nagymérvben kiszélesítette a kiváló udvari bálígazgató, s a polgárőrség karnagya, Josef Lanner úr, majd ezen utat még merészebb magaslato felé vezette az a Johann Strauss úr, aki csak az imént érkezett pest-budai vendégszerepléséről, bebizonyítván, hogy a keringő nemcsak Bécs kedvence, hanem mindazoké – nyelvre, vérségre, földrajzi helyzetre való tekintet nélkül – akik a tánczenében az érzelmek gazdagságát, a kifejezés erejét, a művészi összhangosítást és a nemes variáló készséget becsülik.”¹⁵ Első külföldi útjának sikere bizonyára hozzájárult, hogy magyarországi fellépéseit követően az idősebb Johann Strauss

Tarnóczai Géza: Az idősebb Johann Strauss 1833. évi pesti fellépéseiről

megkezdte Európa meghódítását – élete hátralévő részében (1849. szeptember 25-én hunyt el) szinte minden évben tett hosszabb-rövidebb ideig tartó hangversenykörutat, és híveket szerzett magának az egész kontinensen. Berlin és Párizs is a lábai előtt hevert, de pályája egyik csúcspontját az jelentette, amikor 1838-ban a Viktória angol királynő koronázása alkalmából rendezett ünnepségek hangversenyein a szigetországban vezényelte zenekarát. Mindhárom törvényes fia később ismert zenész lett, az ifjabb Johann Strauss sikere még apját is túlszárnyalta, mégis elmondható, hogy a dinasztiaalapító idősebb Johann Strauss tette a legtöbbet azért, hogy a keringő (melynek formai tökéletesítéséhez nagyban hozzájárult) a falusi kocsmákból Európa előkelő báltermeibe is utat találjon.

JEGYZETEK

1. KEMP, Peter (1989): A Strauss család. Fordította: Majtényi Zoltán. Hunga-Print Nyomda és Kiadó, Budapest, 17.
2. PRAWY, Marcel (2000): Johann Strauss. Fordította: Reviczky Katalin. Athenaeum 2000 Kiadó, Budapest, 23.
3. LINKE, Norbert (1989): Az ifjabb Johann Strauss. Fordította: Zalán Péter. Gondolat Kiadó, Budapest, 18-19.
4. Honművész, 1833. november 3., vasárnap, Muzsika c. rovat
5. ALBERT István: Az ifjabb Johann Strauss és Magyarország. In: LINKE, Norbert (1989), 183. (Függelék)
6. Honművész, 1833. november 10., vasárnap, Muzsika c. rovat
7. Társalkodó, 1833. november 16. 92. szám, Pest
8. BRODOSZKY Ferenc (1966): Johann Strauss életének krónikája. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 13.
9. GÁL György Sándor – SOMOGYI Vilmos (1965): Mesél a bécsi erdő... A keringő és a Strauss család regénye. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 144.
10. KEMP, Peter (1989) 25.
11. Honművész, 1833. november 14., csütörtök, Muzsika c. rovat
12. BRODOSZKY Ferenc (1966) 13.
13. Honművész, 1833. november 14., csütörtök, Muzsika c. rovat
14. BRODOSZKY Ferenc (1966) 13.
15. GÁL György Sándor – SOMOGYI Vilmos (1965) 145.